

Varga Vera: Történet és háttér

Naplórészletek

Budapest, 1964. május 30.

Nem igaz! A dátumot már előre felírtam, alig vártam már, hogy elkezdhessem írni a naplómát. De mégsem került rá sor azon a szombati napon, 30-án, a születésnapomon. Most öt nappal később, június 4-én fél 12-kor kezdem írni az ágyamban.

Tizenöt éves vagyok. Az általános iskolát a Dohány utcában végeztem, most az Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium I. b. osztályába járok. Félévben 4,2 volt a bizonyítványom, most is annyi lesz körülbeül.

Be kell vallanom, hogy ezt az egész hülyeséget én nem is naplónak szántam. Tulajdonképpen azért kezdtem el, mert úgy érzem, végre tisztába kell jönni önmagammal, és ezt a formát a célnak megfelelőnek látom.

Hogy milyen vagyok? Sokszor kérdeztem már magamtól. Felületes ismerősök, tanárok, sőt néha még a szüleim is mindig ugyanazt a pár sematikus jelzőt használják jellemzésemre. Így: jó a felfogása, de felületes; lelkes, könnyen lángra lobbanó, de nem kitartó, szorgalmat nem ismer; fiús, szereti a sportot, de túlzásba viszi; egyszóval mindenütt van valami de. Akik ezt mondják, nem ismernek. Nem mintha mindezekben nem lenne igazuk, de ami ezen kívül van, azt nem ismerik.

Mikor nagyon kicsi voltam, járni még nem tudtam, de négykézláb már úgy közlekedtem, mint más két lábon, mint egy kiskutya, mentem anyuék után fel a lépcsőn, le a lépcsőn, az utcán, a sétányon. Aztán óvodába kerültem. A szerkesztőség óvodája volt a Rózsadombon, gyönyörű helyen. Minden reggel busszal mentünk fel, ott átöltöztünk az óvodai ruhába, és mehettünk játszani. Tulajdonképpen semmire nem emlékszem ebből az időből, csak egy dalra, amit mindig énekeltünk, és arra, hogy nagyon rossz voltam. Tél volt, nagy hó állt a kertben, kiengedtek bennünket hógolyózni, játszani. Láttam, hogy egy kisgyerek véletlenül elesett, átvizesedett a ruhája, és akkor átöltöztették, hogy meg ne fázzon. Megirigyeltem, hogy ő most a saját ruhájában lehet, fogtam magam, belefeküdtem a hóba, és hemperegtem. Persze csuromvíz lettem, és jól meg is fáztam. De ettől kezdve nem lehetett velem bírni. Én mindig mást akartam, mint a többiek, nekem sohasem volt jó, amit az óvónéni mondott. Örökmozgónak hívtak, és ha valami baj történt, anélkül hogy tudták volna, ki volt a tettes, már rámondták, hogy biztosan a Varga Mari.

Aztán iskolába jártam én is, mint minden gyerek. A többiek tisztelték bennem az okos, gyors észjárású, vidám, „jópofa” gyereket, a jó tanulót, aki szolidáris és segítőkész a gyengébbekkel szemben. Az osztályelsőt, aki súgott és szemtelen volt a tanárokkal, bátran kiállt az osztály érdekeiért. Ezen kívül a jó énekest, a jó tornászt, a kicsi, ügyes és mozgékony, barna hajú kislányt. Ezekért. És mindezt btran írom le, mert így volt, nem tettem hozzá semmit. Egy csillogó körhinta volt az életem, én ültem a legjobb helyen, szédültem és énekeltem. Örültem, hogy élek, imádtam iskolába járni.

Ezen kívül minden érdekelt. Ötödikes koromban én voltam talán az egyetlen gyerek, aki rendszeresen és állandóan olvasott komolyabb könyveket. Egy jellemző példa: hatodikban olvastam a Golgotát, ötödikben a szovjet ifjúsági regényekért rajongtam, aztán Vologya utcája, Ványa, az ezred fia. Csupa háborús történet gyermekszereplőkkel, akik valamilyen módon hősieen harcoltak a német megszállás alatt, és legtöbbször életüket áldozták a harcban. Ebben az időszakban mintegy álomvilágban éltem. Folyton arról ábrándoztam, hogy én is végbeviszek majd valamilyen nagyszerű hőstettet, és majd rólam is könyvet írnak. Annál is inkább átéltem mindazt, amit olvastam, mert az orosz tanárnőnk gyakran felkért, hogy meséljem el. Így aztán sok-sok orosz- és lukasóra telt el azzal, hogy én a tanári asztalhoz ülve, lábat lógázva, ábrándozva meséltem, az osztály és a tanárnő áhítatos, néma csöndben hallgatott. Szünetben aztán egyre-másra jöttek, hogy Mari, meséld tovább, vagy szerezd meg nekem is azt a könyvet. Lassan két lábon járó könyvtár és könyvterjesztő lettem. Így aztán érthető magyartanáraim irántam tanúsított szeretete és megbecsülése. Az irodalom iránt, tantárgyként is, kezdettől fogva nagyfokú érdeklődést mutattam. Elég jó fogalmazókészségem van, s mindazt, amit olvastam, felhasználhattam a dolgozataimban. Ezen kívül magamnak is írogattam, csak úgy szórakozásból, meséket, kis verseket. Anyuhoz, meg a tavaszról, meg a táskámról. A dolgozataim mindig a legjobban sikerültek, felolvasták őket, és folyton dicsérték. Hatodikban arra is rájöttek, hogy jól tudok szavalni, ettől kezdve az iskolai ünnepélyeken szerepeltettek. Mellékesen megnyertem az iskolai szavalóversenyt, és továbbkerültem a kerületire, itt oklevelet nyertem.

Mindezt csak azért írom, hogy teljes legyen a kép, a későbbiek ne szoruljanak magyarázatra. Mindezek kifejeztették bennem azt a rendkívüli önértékesítettségét és büszkeséget, ami most már sokszor káromra van. Én egyszerűen nem szóltam ahhoz, aki nem volt hozzám, az általam szabott mérce szerint, kedves. Ha én megérdemelt intőt kaptam egy tanár óráján, még nekem állt feljebb, és addig nem jelentkeztem, nem vettem részt az órán, amíg valamilyen formában azt nem mondta, hogy azért nem vagyunk haragban, vagy valami ilyesmi. Persze ez nem tudatosan volt így, hanem csak úgy daczból. És tegyük hozzá, majdnem mindig én diadalmaskodtam, mert a többieknek sem volt kedvük jelentkezni, ha én nem voltam lelkes. Ha ilyenkor végigmentem a folyosón, hallottam, amint összesúgtak a hátam mögött, hogy: hagyd most a Marit, ne haragítsd magadra, nem látod, hogy rossz kedve van stb. Sokat adtak arra, hogy mit mondtam tanulmányi és sportkérdésekben. Minek folytassam? De ez csak az érem szebbik oldala volt. Az osztálynak én voltam a Kicsije, a babája is, akivel játszott.

Hetedik-nyolcadik közt azonban elkezdtem nyúlani, mindig csak felfelé. Már nem voltam se kicsi, se formás, csak egy hosszú csontalmaz. Nagyon sovány voltam. Egy gebe hozzám képest hízott disznó volt. Ez ugyan nem tartott sokáig, de nagyon rossz volt. Na, most a mi osztályunkban a lányok többsége negyedik-ötödikben elkezdett fejlődni testileg. Én nem. Én csak néztem a többieket, és amikor összehasonlítottam őket magammal, megdöbbenve tapasztaltam a különbséget. Ezután a türemetlen várakozás lázában égtem, mert ha szerettem is kiválni az átlag közül, ez a „kiválás” erősen nem volt ínyemre. Annál is inkább, mert mikor a tornaórára vetkőztünk, a lányok kedvenc szórakozása lett, hogy rajtam élcelődjenek. Hogy vajon én hogy fogom a gyerekeket szoptatni, és hogy lesz-e egyáltalán fiú, aki elvesz így. Ezekről a bántalmaktól sértve, egyre inkább befelé fordultam, kezdtem nem törődni azzal, hogy

mit mondanak a tanárok és a gyerekek, önmagamot figyeltem, és azt tapasztaltam, hogy elvadultam és emberkerülő lettem. Főleg az volt a fülemben a bogár, hogy így egy fiúnak sem fogok tetszeni! Nem mintha nagyon foglalkoztam volna a fiúkkal, vagy ezen járt volna az eszem, de ettől kezdve mindenkire bizalmatlanul néztem, s ha egy fiú velem beszélt, mindig csak a szemét figyeltem, hogy hova néz. Ebben az időben, egyrészt rendkívülien (koromhoz képest) kislányos viselkedésem és vadóc magatartásom miatt, teljesen fiúként kezeltek az osztályban. Ekkorra már olyan gátlások alakultak ki bennem, hogy mikor már az egész osztály réges-régen harisnyában és magas sarkú cipőben járt, én még a térdzokninál és télen a tréningnadrágnál tartottam. Nem azért, mert anyuék nem vetek volna nekem. Sőt, ellenkezőleg. De én nem akartam! Úgy éreztem, hogy nevetséges vagyok benne, mint ahogy az is lettem volna, de az én mezítláb járáshoz és folytonos rohangáláshoz szokott lábam nem bírta elviselni a harisnyatartót és harisnyát.

Még a Félegyházán töltött nyarokról nem írtam! Nagymamámék, anyu szülei Félegyházán élnek. Csáki u. 6. Ez a cím gyönyörű nyári élményeket idéz fel bennem. Minden nyaramat ott töltöttem mostanáig, kivéve a hatvannégyest. Az unokák közül (hat) én vagyok a legidősebb, tehát szükségszerűen én parancsnokoltam felettük. Az utcában és annak környékén véletlenül csupa olyan család lakott, akiknek velem egyidős vagy nálam idősebb fiai voltak. Ezek persze jóban voltak, és napközben fejelték, csúzliztak, kiszámítócskáztak, délután kijártak focizni a Nyomásra vagy fürdeni a lóúsztatóba, esténként bújócskáztak vagy fogócskáztak. Engem hamarosan befogadtak maguk közé, mivel mindenben alkalmasnak bizonyítam az ő szórakozásaikra. Megtanultam árkot ugrani, fára mászni, sárkányt eresztgetni, csúzlizni, tojástartani a piacról, focizni és távköpní. Együtt futottam velük versenyt, őriztem a libát, káromkodtam, verekedtem, mint ők. Nagyon jól éreztem magamat, csak akkor lepődtem meg, mikor délután fociztunk, és az arra járó felnőttek megrökönyödve álltak meg, hogy mi a kő, egy lány, és úgy focizik, hogy bármelyik fiúval felveszi a versenyt. Volt köztük, aki szórakozásból beállt egy pár percre, és meglepődve tapasztalta, hogy leszerellem. Másodszor akkor lepődtem meg, mikor este bújócska alkalmával mindegyik fiú velem akart egy helyre bújni. És mikor elbújtunk, a hunyó számolt, a Pista meg az arcomat simogatta, és a nyakamba csókolt. Erre persze rögtön előjöttem, ordítottam, hogy „cseréptörés” vagy valami mást, és más helyre bújtam. De azért este, ha rá gondoltam, csak jóleső érzés kerített hatalmába, és még sokáig nem tudtam elaludni. Hát igen. Körülbelül ez a Félegyházán töltött nyarak rövid krónikája.

Rájöttem, hogy az egész naplórésznek nincs értelme! Bizonyítják ezt a már kitépelt és elégetett lapok. Az ember számot akar vetni önmagával, de kiderül, hogy a vulkán belsejében fortyogó lávatömeget nem lehet elemeire, alkotórészeire bontani. Kicsit nagyképű hasonlat, de csak anak a számára, aki még sohasem nézett magába őszintén és kegyetlenül. Igen, néha már kötelességemnek érzem, hogy kegyetlenkedjek önmagammal. Elképzelem a jövőt, s ilyenkor semmirekellő, tehetetlen és rongy embernek érzem és nevezem magam. Pedig igaz van Tolsztojnak, amikor azt írja, az emberek sohasem egyértelműen gonoszok vagy jók, buták vagy okosak. Csak arról beszélhetünk, hogy valaki többször viselkedik okosan, vagy többször jó, mint gonosz. De mindig kellene megfelelő körülmények, amelyek kikényszerítik ennek az embernek másfajta megnyilvánulásait. S akkor senki sem ismer rá. Hülyeség, de biztosan

nekem is valami kényszerítő és egyértelmű körülmény kellene, ami felrázna végre, és meg tudnám mutatni, hogy az én akaratom is képes valamire. (...)

*

(Jugoszlávia, 1971 nyara; 1974. július 22.)

Nem tudjuk, mit játszunk, nagy szerelmet, utazást, tehát kalandot vagy újságírókat?

Én hajlanék a nagy szerelemre, mert erővel támad föl bennem, sokkal inkább, mint otthon. De ebből folyton kizökkenünk. Nemcsak ő, én is. Ennyire nagy volna a hétköznapi felelőssége, hogy ne engedélyezné három hétre sem csak a szerelem szabadságát?

A kalandokhoz nem vagyunk eléggé bátrak. Ő a felelősségre hivatkozik, én pedig fáradt vagyok erőltetni azokat az elképzeléseimet, amelyek számomra is sokszor csak pillanatnyi értékűek, de éppen ezek megvalósulása volna a kaland.

(...)

Tehát olyanok vagyunk itt is, mint máskor, mindennap, csak jobban magunkba zárva és egymásra utalva. (...)

Hogyan élek?

Mindennap fél tizenegyre bemetrózom abba a szerkesztőségbe, amelyet utálok. Nem speciális tulajdonságai miatt utálok, hanem mert nem másmilyen, mint amilyen. Mint amilyennek én szeretném.

(...) [T]isztában vagyok azzal, hogy helyzetem kivételezett: még nem voltam 22 éves, amikor egyetlen irodalmi hetilapunkhoz kerültem a véletlen folytán, a véletlenül és csak ritkán adódó bizalom következtében, amely életem során már egypárszor olyan szerencsét zúdított a nyakamba, amellyel nem tudtam élni, amelynek én csak a fonákját érzem.

(...) [M]ért vagyok én olyan, hogy csak a fonákját érzem, miért nem jó nekem semmi, amikor jó is lehetne.

(...) [A]hogy én, úgy más is odakerülhetett volna, akárki, ez általában morális érzékenységet sérti, mindazt, ami vagyok, a véletlen, az esetlegesség szintjére fokozzák.

(...) [De] véletlennek igazán nem váltam be, mert mások is érzik, hogy én a dolgoknak csak a visszáját érzem, jóllehet minden arra szorítana, hogy boldog, elégedett és hálás legyek[.] (...)

Kissé riaszt, hogy 14 éves korom óta félévenként érzem úgy, hogy életem válságba került, de legalábbis fordulópontjához érkezett, s tennem, cselekednem kell, de azonnal, valamit, hogy valami, amiről csak halvány sejtéseim voltak legtöbbször, el ne vesszen mindörökre. Riaszt ez a „múlt”, a gondolkodás e formájának lapossága és perspektívatlanságának lapossága, mivel mindig önmagam körül jártam, perspektívatlanság, mert a válságot csak egy újabb és ugyanolyan központú válság oldja föl, illetve tartósítja, még ha ezt a külső körülmények változásai rejtik is. Már az is iszonyú, hogy a *válságok* mindig külső körülményekhez

kapcsolódnak, amennyiben azoktól független létüket a körülmények változásai manifesztálják előttem. Ahelyett, hogy enélkül és valamiképpen belső erőből megoldottam volna.

(...)

Kérdés: meg lehet-e határozni valamiféle hierarchikus viszonyt a moralizáló, bölcselő megfigyelő s a megfigyeléseket cselekvésre váltó gondolkodás és a tudományos gondolkodás között?

Erről van szó nálam, tudniillik bizonyos tulajdonságok túlzó és aránytalan mértékű megléte alkalmatlanná tesz a rám kirótt szereppel való azonosulásra, mert hogy túlteng bennem például az önérzet, az igazságérzet, ellenben nincs viszony-, avagy realitásérzésem, ami egyet jelent azzal, hogy tetteimet sokkal inkább az ideáim, mintsem az alapvető érdekeim irányítják; ha ebből a rövid, ámde nem minden szerénytelenség híján lévő jellemzésből az derülne ki, hogy szent vagyok, ez nem felel meg a valóságnak, egyszerűen arról van szó, hogy makacsságomban nem tudok beletörődni abba, hogy az életnek csak egy lehetséges formája van; helyesebben, hogy az életért magáért föl kell adni azt, ami számomra a létezést egyedül értelmessé teszi, méghozzá úgy föladni, hogy közben meggyőzzem magam arról, éppenséggel ez az egyetlen helyes és üdvözítő, nota bene értelmes lehetőség!

Nem vagyok sem szociológus, sem filozófus, egyelőre csak alkalmi tollforgató, de annyit világosan látok: minden ideológiai megfontoláson túl, alkatilag – s ez talán nem az én érdemem – nem vagyok képes a rám kiosztott szerepet eljátszani, mégpedig azért, mert az előbb elmondottak szerint a kényszerű szerepben nem számít a személyiség, legfőljebb zavaró tényezőként[.] (...)

Ilyen körülmények között ugyanis, amikor az egyéni jó vagy rossz szándék csak egy elnyomó apparátusban betöltött szerep meghatározott, sablonosan előírt mozgásait követheti s abban realizálódik, mintegy az embernél nagyobb összefüggések nyomásaként, de ezt elfgadva, mert látszat és vállalás szerint egyéni jó vagy rossz szándékként nyilvánul meg: majdnem lényegtelen, hogy az egyénnek milyen tulajdonságai és képességei és indulatai vannak, kivéve azt az esetet, amikor ezeknek a tulajdonságoknak és képességeknek – legyenek bármilyen jellegűek – túlzó mértékű megléte akadályozza a kirótt szereppel mint egyetlen lehetséges étellel való azonosulást.

*

(1979. május 20. vasárnap; augusztus 8. szerda; november 14. szerda)

Édes Z.-m. Tizenegy óra. Nemrég értem haza. A hosszabb utat választottam, hogy többet üljek a motoron. Ez a motorozás vigasztal, kidobja belőlem a feszültségeket, és szabadabbá tesz, hogy oda mehetek, ahová akarok, és akkor, mikor nekem tetszik.

Hát túlestünk ezen a telefonáláson: olyan volt, amilyen lehetett – nem valóságos. Hiába hallottam a hangodat, nem láttalak. Nem látlak magam előtt. Annyira hihetetlen, hogy nem vagy itt. És olyan elképzelhetetlen minden, amit nélkülem csinálsz. Ezt azért nem gondoltam volna. Félek ettől, hogy nem tudlak magam elé képzelni, úgy látszik, kezdek bolondulni, semminek

sincs igazi valósága, amien ketten egyszerre szereplünk. Annak sem, amit én csinálok itthon. Közömbös vagyok a legnagyobb gondok közepette is. Nincs, ami igazán felizgatna, nem érnek el hozzám a dolgok. Nem tudom, mi lesz a kazettákon, de azt szeretném, ha olyan lenne, mint amikor itthon beszélgettünk. Annyira személyes és közeli, mint azok a dolgok, amiket ölelés közben mondtál nekem. Jó lenne, ha te is így éreznéd. Jézusom, ez már olyan, mintha levelet írnék, és nem naplót. De hát beszélgetnem kell veled, és most csak így van rá lehetőség. Annyira tele vagyok a veled kapcsolatos érzelmekkel – haramia! –, hogy attól félek, ha bármi elrontaná vagy megsemmisítené ezt, soha többé nem tudnék senkihez közel kerülni. Úgy látszik, kifejezési formává lett nálam ez az érzés, kifejezésévé mindannak az örömnak és szenvedésnek, amit magamban érzek, és ami pillanatonként szétrobbantana, ha nem vigyáznék. Biztonságot és erőt érzek magamban az élethez, és csak a trivialitástól féle, hogy az egész valami méltatlan dolgon megbukik. Illetve nem félek, csak számításba veszem azt a lehetőséget is, mert nincs olyan szerencsém, hogy ne tudjak már mindent elképzelni ezen a világon. Anyukád veszekedett velem, de aztán megbékült attól, hogy meséltem neki magamról egy kicsit. Az alapinformációkat közöltem. Nem ambícióm az, hogy bekerüljek a családba, ezért ennek a feltételei sem érdekelnek, férjnél vagyok, és nem akarok újra férjhez menni. Nem érdekelnek az anyagi dolgok, és szeretek a saját lábamon állni, bizonyos dolgokra nincs időm, és nehezen tudok alkalmazkodni. Barátságosan váltunk el, bár ez sem érdekel. Nem törekedtem rá, csak így adódott.

(...)

Rossz, nagyon rossz állapotban vagyok A legkisebb kétség is dührohamokat vált ki belőlem. Undorodom saját magamtól és mindentől, amit csinálok. Nem találok a helyem. Nem tudom, mit kellene és hogyan, hogy megnyugodjak. Nem akarok élni. Nem akarok meghalni. Nincs kiút, várom a másnapot, hogy a természetes egészség, a képesség az élethez, ami idáig mindig erősebbnek bizonyult mindennél, majd győz. Szeretnék mindent elfelejteni. Ha tiszta üres lap lehetne a fejemben. Ha nem bántana, ami bánt, ha nem érezném úgy, hogy minden megsebesít, olyan dolgok is, amelyek nem számítanak a fejemben, csak valahogy, fizikailag lehetetlenné tesznek. Abnormálisnak érzem magam, és ez olyan természetű, hogy minden igazolja is számomra, hogy abnormális vagyok.

(...)

[De b]oldog vagyok. És nem számítanak a régi fájdalmak. Meg hogy mi történik *kívül*. Az sem baj, ha semmi. De az érzés az egyedüli biztosítéka annak, hogy *valami* történjen. Megfelelő, arányos, skizofréniától és cinizmustól, lehetőleg az önpusztítás öntudatlan, de határozott intermezzóitól mentes.

(Egy érzés akkor nyeri el nem végső, de a maga nemében teljes státusát, mikor minden támadással szemben védhetővé válik, de nem kell a védelemhez állig felfegyverkezni, stratégiákat és taktikákat kidolgozni és *tudatosan* alkalmazni. Sem befelé, sem kifelé. Ez vonatkozik a szerelemre és az általános életérzésre egyformán. És ez az egyetlen olyan nehezen elérhető állapot, amely lehetővé teszi a világ bármely megjelenési formájának teljes *átélését*, anélkül, hogy feltétlenül bele kellene halni.)